

Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки

ставлення на зразок шоу до будь-якого представлення у вузькому смислі, а також методична форма подання навчального матеріалу);

4) складні слова з іншомовним протетичним формантом, де друга частина – смислова – може бути і іншомовного, і неіншомовного походження (*ультраподний, суперновий, фотодрук, аудіоре-клама, суперграфіка, відеоролик, дискографія, суперобкладинка, фотореклама, мікрофільм, кіно-афіша, автокоректура*);

5) словосполучення, компонентом якого і головним, і залежним словом – є іншомовне, що створює атмосферу престижності позначуваного об'єкта (*ріелторські послуги, ефективний промоушн*).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у мові мас-медіа кінця ХХ – початку ХХІ століття відбуваються певні лексико-семантичні процеси, у зв'язку з появою нових англомовних запозичень. Чимало слів не встигають адаптуватись в українській мові та / або виходять з ужитку непомітно, або залишаються у своїй первинній формі. Однак тенденція до інтернаціоналізації лексики, а отже й до загальнозрозумілості рекламного дискурсу – наявна, що є показником творення сучасної рекламної мови в Україні. Проте цей складний процес потребує подальшої уваги лінгвістів та передбачає глибокий аналіз зазначених вище мовних процесів.

Список використаної літератури

1. Боса О. А. Комунікативні завдання інформативності у тексті реклами / О. А. Боса // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – Вип. V. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 180–184.
2. Зирка В. В. Лексика реклами : учеб. пособие / В. В. Зирка. – Днепропетровск : Изд-во ДУЕП, 2006. – 96 с.
3. Зирка В. В. Реклама и новомодные слова / В. В. Зирка // На терені юридичної і філологічної науки : зб. наук. пр., присвяч. 50-річчю від дня народж. і 25-річчю наук.-пед. діяльності проф. Ю. Ф. Прадіда. – Сімферополь : [б. в.], 2006. – С. 165–168.
4. Костомаров В. Г. Мовний смак епохи (зі спостережень за мовною практикою мас-медіа) / В. Г. Костомаров. – М. : Педагогика-Пресс, 1997. – 164 с.
5. Реклама : слов. термінів / [ред. Н. В. Іванченко]. – К. : [б. в.], 1998. – 202 с.
6. Симонок В. П. Запозичені назви у складі української фінансово-економічної термінології / В. П. Симонок // На терені юридичної і філологічної науки : зб. наук. пр., присвяч. 50-річчю від дня народж. і 25-річчю наук.-пед. діяльності проф. Ю. Ф. Прадіда. – Сімферополь : Ельїньо, 2006. – С. 283–286.

Статтю подано до редколегії
28.03.2012 р.

УДК 811.112.2'37

О. В. Зайченко – викладач німецької мови, аспірант
Київського університету імені Бориса Грінченка

Семантична структура суфіксів (на матеріалі прикметників сучасної німецької мови)

*Роботу виконано на кафедрі романо-германських
та східних мов ГІКУ ім. Бориса Грінченка*

У статті описано семантичні характеристики суфіксів прикметників сучасної німецької мови, проаналізовано продуктивність і частотність прикметникових суфіксів та їх взаємодію з різними видами твірних основ.

Ключові слова: суфікси прикметників німецької мови, твірні основи, дериваційні елементи, словотворчі форманти.

Зайченко Е. В. Семантическая структура суффиксов (на материале прилагательных современного немецкого языка). В статье описываются семантические характеристики суффиксов прилагательных современного немецкого языка, проанализировано продуктивность и частотность суффиксов и их взаимодействие с разными типами производящих основ.

Ключевые слова: суффиксы прилагательных немецкого языка, производящие основы, деривационные элементы, словообразовательные форманты.

© Зайченко О. В., 2012

Zaichenko O. V. The Semantic Structure of Suffixes (on a Material of Adjectives of Modern German Language). In the article semantic characteristics of suffixes of adjectives of modern German language are described, productivity and frequency of suffixes are analyzed as well as their interaction with different types of underlying stems.

Key words: suffixes of adjectives of the German language, underlying stems, derivational elements, word-forming elements.

З огляду на наявні словотворчі форманти німецької мови, суфікси є чи не найпродуктивнішою частиною дериватів, які відрізняються своїм розмаїттям порівняно з іншими мовами. Один із найдавніших способів словотворення – суфіксація – і в наш час є досить продуктивним. Суфікси виконують закріплюючу роль при утворенні нових лексичних одиниць і не тільки збагачують мову, а й зберігають її як стійку стабільну відкриту систему.

Дослідженню суфіксальної дериватології присвячені роботи М. Д. Степанової, Н. Д. Арутюн-ової, Ю. С. Степанова, В. Фляйшера. Учені намагалися встановити семантичний зв'язок між основою і суфіксом, їх взаємну детермінацію, роль суфікса з точки зору стилістики, чим доповнили теорію французького мовознавця Шарля Баллі щодо суфікса як знака і його функціональних властивостей.

Актуальність теми пояснюється тенденцією сучасних лінгвістичних студій до системного вивчення дериваційних властивостей частин мови і комплексного дослідження похідних прикметників німецької мови зокрема.

Об'єктом дослідження у статті виступають словотворчі форманти прикметників німецької мови, **предметом** є опис семантичних характеристик суфіксів.

Виконуючи дериваційну функцію, словотворчі форманти самі по собі не мають лексичного значення, але виконують семантичну функцію, кваліфікуючись як абстрактні, конкретні, зменшувальні суфікси. Такі семантичні ознаки засвідчують власне значення дериваційних морфем, які мають у своєму складі певні лексичні категорії: особи, дії, збірності, стану. Взаємодіючи з твірною основою, суфікси надають похідним загальнокатегоріальних значень у семантиці, відносять слова до формальних граматичних класів і є носіями класифікуючих граматичних значень (предметність, ознака, процесуальність, жива істота тощо).

Суфікси як словотворчі елементи з різним ступенем продуктивності і частотності утворюють свої специфічні системи, «в якій кожний із них характеризується своїм значенням, сполучуваністю з основою (комбінаторними можливостями) та своїм відношенням до інших суфіксів. Володіючи своєю значимістю в системі, суфікс може виконувати декілька функцій залежно від значення основи і контексту» [3, 31].

Суфікс виконує словотворчу функцію, приєднуючись при утворенні нових слів до твірної основи, яка представлена цілим словом або його частиною. Суфіксальні морфемні здатні змінювати не тільки частини мови початкових слів, але і їх граматичні ознаки (в межах однієї частини мови). Більшість суфіксів мають специфіку означати в певній частині мови якість, реальність, властивість тощо, несучи при цьому своє словотвірне значення.

Суфікс є особливою морфемою, яка несе в собі певні лексико-категоріальні значення і повністю розкривається з урахуванням значення основи та відповідної словотвірної моделі і в системі мови і в контексті. Словотворчі суфікси утворюють однорідні класи слів із деяким узагальненим значенням і здебільшого впливають на формування категоріальних значень похідних. Щоб розкрити семантику суфіксів, до уваги береться повне лексико-категоріальне значення словотворчого елемента та його зв'язок із морфологічними особливостями твірної основи, наприклад, суфікс *-lich* у значенні «послаблення» ознаки або «схильності до послаблення» взаємодіє з основами прикметників, які виражають ознаку, що здатна бути послабленою: *rot* (червоний) – *rötlich* (червонуватий), *alt* (старий) – *ältlich* (похилий, старуватий).

Німецькі прикметники бувають різних видів: **прості**, здебільшого, односкладові (*hoch, gut, rot, modern*), **складені**, що складаються з двох слів: *hell + blau = hellblau* та **похідні**, тобто ті, які утворюються від твірних основ різноманітних частин мови (іменників, прикметників, дієслів, числівників) та за допомогою суфіксів. У німецькій мові є достатньо велика кількість власних прикметникових суфіксів, а також запозичених із інших мов та напівсуфіксів. У нашому дослідженні ми беремо до розгляду ті суфікси, які належать до сучасної німецької мови, а саме: **-bar, -en, -ern, -er, -haft, -ig, -erig, -rig, -isch, -esch, -che, -erisch, -lich, -sam**: *politisch, ablenkbar, kenntlich, golden, einsam*. Іноді прикметники утворюються шляхом переходу з однієї частини мови в іншу, зберігаючи при цьому те

ж саме близьке значення, – це так звані субстантивовані прикметники: *der Laut – laut, der Wert – wert, bedeuten – bedeutend* (PI), *schliessen – geschlossen* (PII).

Усі суфікси виконують декілька семантичних функцій, кожна з яких виражена декількома формальними процесами. Найбільш поширеними та продуктивними при утворенні прикметників від дієслів є суфікси: **-bar**, **-lich**, інші суфікси слугують для поодиноких утворень.

Суфікс **-bar** надзвичайно продуктивний у типовому модально-пасивному значенні, за його допомогою утворено більше 93 % прикметників [2, 490]. Зазвичай прикметники із цим суфіксом утворюються від основ перехідних дієслів, тобто від дієслів, які здатні виражати направленість дії на об'єкт. Звідси прикметники отримують пасивність, до того ж із певною дією, яка відбувається легко та без перешкод. Прикметники, утворені за допомогою цього суфікса, несуть у собі значення «здатності» або «можливості» дії основного слова: *einstellbar* – який можна регулювати, *angreifbar* – вразливий, досяжний, *beeinflussbar* – який легко піддається чужому впливу, *ausfahrbar* – видвижний. У деяких випадках для покращення звучання суфікс **-bar** замінюється напівсуфіксом **-fähig**. Про це засвідчують конкуруючі форми: *transportierbar/transportfähig* або *verwendbar/verwendungsfähig*. Найчастіше ці прикметники перекладаються на українську мову дієприкметником (прикметником) із пасивним значенням чи підрядним означальним реченням. Суфікс **-bar** як продуктивний, частотний, зі значенням «несучий» надає прикметникам при субстантивній і ад'єктивній направленості похідності таких значень:

- пасивності, можливості дії над об'єктом, рідше значення наявності ознаки: при іменникових основах (*fruchtbar*);
- обов'язковості звершення дії, значення активної властивості, здатності предмета до чогось, можливість використання з визначеною метою (*essbar*).

Продуктивність суфікса **-en (-ern)** доводять за такими показниками:

- ознаки речовини при основах німецьких та запозичених іменників, що позначають речовину, або іменників, які позначають рослини (*kupfern*);
- наявності ознаки (при образному переосмисленні прикметників, що вживаються для характеристики властивостей, якостей людини, іноді предметів або явищ) при основах деяких іменників, що позначають речовину (*golden*).

Цей суфікс як виняток зустрічається в окаяніалізмах при основах іменників, які не позначають речовину.

Суфікс **-haft** також є продуктивним, частотним, із первісним значенням «зв'язаний, скований», позначає властивість, подібність, тривалу схильність, виражає такі значення:

- наявність якоїсь ознаки, наділеність чим-небудь при основах абстрактних іменників (найчастіше) (*zweifelhaft*);
- ознака, яка виражається у схожості із чим- або ким-небудь: при іменникових основах, що означають осіб або тварин, а також неживі предмети та явища (*frauenhaft*);
- наявність ознаки при характеристиці нахилів та якостей людини: при дієслівних основах, які позначають дії людини, а також прикметникових основах (*krankhaft*).

Суфікс **-ig** (та його розширені варіанти внаслідок злиття з дієслівною основою на **-er, -erig, -rig**) є продуктивним, частотним, має широку семантику, тому може розглядатися як ознака прикметників із різним значенням. Цей суфікс надає прикметникам таких значень:

- схожості із чимось, подібності тому, що визначено похідною основою при основах іменників (*fuchsig; riesig*);
- наявності ознаки при характеристиці властивостей, розумових здібностей, стану людини: при основах іменників та дієслів, при подвійному (субстантивному й дієслівному) направленні похідності, при основах складних іменників і в зрощеннях на базі субстантивних і рідше дієслівних словосполучень, при унікальних основах (*gesprächig; findig*);
- наявності чого-небудь при характеристиці зовнішніх ознак людини: при основах іменників, при основах складних іменників і в зрощеннях на базі субстантивних словосполучень, компонент яких позначає частини тіла людини (*bärtig*);
- наділеності тим, що позначено похідною основою: при основах іменників, у зрощеннях на базі субстантивних словосполучень, а також при основах складних іменників (*blumig*);
- фізичних властивостей предметів та явищ: при основах іменників, прикметників, рідше при основах дієслів (*brüchig*);

- часової характеристики: при основах прислівників та іменників із часовим значенням, у зрощеннях на базі субстантивних словосполучень, а також при основах складних прислівників (*einstig*);
- просторової характеристики: при основах прислівників зі значенням місця, при пов'язаних похідних основах (*abseitig*).

Суфікс **-ig** у модально-пасивному значенні мало зустрічається: *zulässig* – допустимий, *doppeldeutig* – який має подвійний смисл, *ausfällig* – грубий, агресивний, він більш уживаний у прикметників активно-модального смислу (наприклад, *nörgeliger Mann* – чоловік, який завжди чимсь незадоволений, *zittrige Hand* – рука, яка трясеться, *bröckelige Kohle* – вугілля, яке дуже крихке, легко ламається, кришиться).

Суфікси **-haft** і **-ig** мають тенденцію до злиття у деяких прикметниках, і таким чином, утворюючи складний непродуктивний суфікс **-haftig**, який надає прикметникам значення наявності ознаки в характеристиці якостей людей, неживих предметів і явищ, утворених від іменникових та прикметникових основ (*wahrhaftig, leibhaftig*).

Суфікси **-isch, -esch, -sche, -erisch** продуктивні, частотні, рідко приєднуються до німецьких основ, частіше до запозичених, посідають невелике місце у словотворі прикметників. Прикметник набуває такої семантики:

- географічна, державна та національна належність при основах німецьких і запозичених іменників – у більшості географічні назви при пов'язаних похідних основах (*europäisch*);
- віднесеність до громадсько-політичних течій, філософських і релігійних учень при основах іменників, які позначають особу за їх належністю до громадсько-політичних течій, філософії та релігії, при пов'язаних похідних основах (*atheistisch*);
- належність чого-небудь кому-небудь як автору, творцю, рідко значення схожості із чим-небудь, створеного особою, яка позначена похідною основою при основах іменників (*goethesch*);
- наявність ознаки при характеристиці стану, нахилів людини при іменникових основах (*erfinderisch*);
- фізіологічні та психологічні якості людини при основах запозичених іменників, при пов'язаних похідних основах (*hektisch*);
- значення речовинної ознаки при основах іменників, які позначають речовину (*asphaltisch*).

У деяких прикметниках на **-isch** допускається двояка похідність, тому що їх можна розглядати також як похідні із суфіксом **-erisch** від дієслівних основ (*erfinderisch* від дієслова *erfinden* + суфікс **-erisch** або від іменника *Erfinder* і суфікса **-isch**).

Суфікс **-lich** продуктивний, частотний, прикметник, взаємодіючи з ним, має такі значення:

- належність, віднесеність до осіб, колективів, закладів, які позначаються похідними основами іменників (*dörflich*);
- переносне значення якостей, властивостей, ознак людей, похідне значення належності при іменникових основах (*mütterlich*);
- віднесеність до понять, пов'язаних найчастіше з діяльністю людини при основах іменників, при основах складних іменників, рідко в зрощеннях на базі субстантивних словосполучень (*sprachlich*);
- пасивність, направленість на що-небудь, на кого-небудь, можливість дії при основах перехідних дієслів (*fasslich*);
- активність дії при основах у більшості перехідних дієслів (насамперед префіксальних), іноді неперехідних дієслів, а також при подвійному (субстантивному та дієслівному) направленні похідності (*empfindlich*);
- спосіб здійснення дії, діяльність при іменникових основах (іноді складних), які позначають види, засоби спілкування між людьми (*schriftlich*);
- наявність ознаки при характеристиці якостей, манер, поведінки людини при іменникових, прикметникових, дієслівних основах, при подвійному (субстантивному та дієслівному) направленні похідності, при пов'язаних похідних основах, при унікальних основах (*höflich*);
- послаблення ознаки, схильності до чогось при прикметникових основах (*ältlich*);
- часову характеристику при основах іменників, які позначають найчастіше пори року, добу та ін. (*täglich*);
- просторову характеристику при основах іменників, які позначають частіше частини світу (*östlich*).

У деяких віддієслівних прикметниках зустрічається при одночасному приєднанні префікса *un-* значення неможливості, нездійсненності чогось (*unermüdlich, unvergleichlich*).

За допомогою суфікса *-lich* у більшості випадків прикметники утворюються не від дієслів, а від інших частин мови і означають в основному якість того, про що йде мова. Проте за допомогою цього суфікса утворено багато віддієслівних прикметників із модально-пасивним значенням, хоча в цій функції суфікс не є більш продуктивним. Таким прикметникам він надає значення «здатності» або «вартості»: *kenttlich* – який можна розрізнити (в темряві), *erhaltlich* – який можна отримати; наявний у продажу, *verachtlich* – якого зневажають / вартий зневаги, *straflich* – якого необхідно покарати/неприпустимий. Прикметники, утворені за допомогою суфікса *-lich*, можуть означати дію, направлену на об'єкт (ознака пасиву), якщо вони утворені від перехідних дієслів. На українську мову такі прикметники можуть перекладатися підрядним означальним реченням. Цей суфікс слугує насамперед для утворення тих активних віддієслівних прикметників, які тісно вживаються з абстрактними іменниками (*hinderlicher Zustand* – стан, який обмежує; *betrübliche Tatsache* – сумний факт; *gedeihliche Zusammenarbeit* – успішне співробітництво). Прикметники із заперечним значенням не мають позитивних відповідників (*unermüdlich* – який не втомлюється, *unaufhörlich* – який не переривається, не кінчається, *unausbleiblich* – неминучий, який не можна уникнути). Доволі часто конкурує із суфіксом *-bar*, наприклад, *erklärlich/erklärbar* (зрозумілий, який можна пояснити), *unersetzlich/unersetzbar* (який не можна замінити, повернути, виправити). Іноді утворення з *-lich* замінюють у заперечному значенні утворення з *-bar*, наприклад, *ersetzbar – unersetzlich*. За допомогою цього суфікса утворюються також деякі прикметники від дієслів іншомовного походження (*despektierlich* – зневажливий, презирливий). Також у цих словотвореннях застосовуються суфікси *-bar, -abel*.

Суфікс *-sam* продуктивний, частотний, прикметники, які взаємодіють з ним, набувають таких значень:

- активності, здатності, придатності визначеної особи або предмета до чогось при основах дієслів, рідше іменників та при подвійному (субстантивному та дієслівному) направленні похідності (*arbeitsam, wirksam*);
- ознаки при характеристиці якостей, поведінки людей при основах абстрактних іменників і рідко прикметників, при дієслівних основах, що позначають дію і стан людини, при подвійному (іменному та дієслівному), рідко при потрійному (субстантивному, ад'єктивному та дієслівному) направленні похідності (*aufmerksam, sparsam*).

Суфікс *-sam* утворює похідні віддієслівні прикметники з модально-пасивним значенням. Це досить складний суфікс з того погляду, що може утворювати віддієслівні прикметники, які не мають модально-пасивного значення: *duldsam* – терплячий, *schweigsam* – мовчазний. Такі прикметники несуть у собі значення «активності». Загалом переважна більшість похідних прикметників із цим суфіксом утворені від дієслів. Тим прикметникам, які утворені від дієслова і мають модально-пасивне значення, цей суфікс надає значення «схильності» і «придатності»: *bildsam* – який легко виховується, *einpragsam* – який легко запам'ятовується, *unaufhaltsam* – який не можна втримати. У сучасній німецькій мові суфікс *-sam* досить продуктивний, похідні віддієслівні прикметники із цим суфіксом зазвичай мають значення активної дії та іноді модально-пасивне значення, виступають у ролі іменної частини присудка або означення. Основне значення модально-активних віддієслівних прикметників полягає у спробі заміни ними дієприкметника I. У цих випадках суфікси *-sam* та *-haft* мають значення «gern» (охоче), «leicht» (легко), «gut» (добре), «oft» (часто).

Суфікс *-er* виступає як продуктивний, частотний суфікс, який надає прикметникам значення належності до чогось при основах іменників, які позначають географічні назви. В інших випадках суфікс *-er* характеризується як непродуктивний, нечастотний, який надає прикметникам значення приблизної частотної характеристики чого-небудь при основах кількісних числівників, що означають десятки (*Kiewer, Leipziger, zwanziger*).

Розглянувши семантичну структуру суфіксальних елементів, які слугують для утворення німецьких прикметників, можна стверджувати, що найбільше похідних утворюється за допомогою суфіксів *-ig* та *-lich*, причому саме вони утворюють найчастіше ад'єктиви з категоріальним значенням «якість», що пояснюється багатозначністю їх семантичних структур.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, суфікс як дериваційний елемент уходить до складу похідного, не вживається автономно, має семантичне навантаження, здатне утворювати нові лексеми. Система прикметникових суфіксів надзвичайно продуктивна і взаємодіє з

різними видами твірних основ. І хоча визначальну семантичну класифікацію прикметників виконують їх твірна основа, так як під її впливом формується семантичне значення деривата, суфікс є формальним показником структурної трансформації певної частини мови в прикметник. Словотвірні зв'язки деяких суфіксальних формантів на різних позиціях продуктивності іноді перехрещуються, утворюючи паралелізми. І саме тому розвиток сучасного словотвору вимагає все більшої уваги до семантичної структури похідних одиниць, що дало підґрунтя до появи функціонального напрямку в лінгвістиці, і відкриває нові можливості для поповнення теоретичних знань у дериватології.

Список використаної літератури

1. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : навч. посіб. / В. О. Горпинич. – К. : Вища шк., 1999. – 207 с.
2. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Duden. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich, 1984. – В. 4. – 800 S.
3. Илия Л. И. Очерки по грамматике современного французского языка / Л. И. Илия. – М. : Высш. шк., 1970. – 31 с.
4. Карпіловська Є. А. Конструювання складних словотворчих одиниць / Є. А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1990. – 156 с.
5. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
6. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 80 с.
7. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурсов и др. ; под рук. М. Д. Степановой. – М. : Рус. яз., 1979. – 536 с.
8. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – Tübingen : Narr, 1992. – 256 S.

Статтю подано до редколегії
14.03.2012 р.

УДК 811.112.2'373.7

О. А. Зубач – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Фразеологізми з літерним компонентом сучасної німецької мови: структурно-семантичний аспект

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

Статтю присвячено вивченню структурно-семантичних особливостей формування семантики фразеологічних одиниць з літерним компонентом у сучасній німецькій мові. У дослідженні розкрито функціональність семантики літерного компонента фразеологічних одиниць. Першорядними структурно-семантичними механізмами формування семантики фразеологізмів з літерним компонентом є процеси переосмислення та субституція.

Ключові слова: фразеологізм, літерний компонент, структура, семантика, субституція.

Зубач О. А. Фразеологизмы с буквенным компонентом современного немецкого языка: структурно-семантический аспект. Стаття присвячена вивченню структурно-семантичних особливостей формування семантики фразеологічних одиниць з буквенним компонентом в сучасній німецькій мові. У дослідженні розкривається функціональність семантики буквенного компонента фразеологічних одиниць. Основними структурно-семантичними механізмами формування семантики фразеологізмів з буквенним компонентом є процеси переосмислення та субституція.

Ключевые слова: фразеологизм, буквенный компонент, семантика, структура, субституция.

Zubach O. A. Phraseological Units with Letter Component in Modern German: Structural-Semantic Aspects. The article focuses on the structural-semantic analysis of semantics of phraseological units with letter compo-